

ROLUL VALORILOR MORALE ÎN SECOLUL XXI

Viorelia LUNGU, dr., lect. sup. univ.
Catedra Psihopedagogie și Educație Preșcolară, UST

Abstracts: Today the moral is confronted by self-interest (in front of which it is losing the ground): "it would be moral to act in some way, but the other way is easier and more fruitful; however, nobody respects ideals"...This situation leads to a flawed relationship in general, to the contradictions and different views, to the wars. By this fact it explains the great interest concerning the values and moral education, according to Andre Malraux and G.Lipovetsky, XXI century will be moral or will not be. The moral values (goodness, justice, sincerity) are learned only by the presence of a model - parent, teacher etc.

Cuvinte cheie: valori morale, bine, dreptate, sinceritate

Valorile astăzi sunt mai mult principii ideale decât principii de acțiune. Concepțiile asupra valorilor și a moralei devin mai puțin clare și concise atunci când codul comun al moralei este înlocuit cu perspective diverse asupra a ceea ce este sau nu moral. Mai mult, astăzi, în unele situații, morala este confruntată cu interesul propriu (în fața căruia pierde teren): „ar fi moral să acționez într-un

fel, însă cealaltă cale este mai simplă și mai fructuoasă; oricum, nimeni nu respectă idealurile”...Această situație duce la o relaționare defectuoasă în general, la contradicții și viziuni diferite, ca și consecință duce de la simple certuri pînă la războaie și acest lucru trebuie să ne pună în gardă. Prin realitatea dată se explică interesul sporit față de valori și față de educația morală, manifestată în ultimul deceniu al sec. XX și în prezent. După cum consideră Andre Malraux și G.Lipovetsky, *secolul XXI va fi moral sau nu va fi deloc*, accentuînd astfel faptul că nu putem supraviețui ca civilizație decît dacă ne înălțăm piramide cu o bază solidă de valori care țin de credință, de spiritualitate, moralitate [5, p.5].

Valorile morale reflectă anumite cerințe și exigențe ce se impun comportamentului uman în virtutea idealului moral. Valorile morale nu se referă la o situație concretă, ele prescriind anume exigențe ce acoperă un cîmp larg de situații și manifestări comportamentale. Exprimînd exigențele uneia sau mai multor valori, prin intermediul lor, individul își exteriorizează atitudinea sa morală în fapte și acțiuni concrete. Ele sunt acelea care dau substanță idealului, generînd nemijlocit cerințe de comportare sub forma unor modele de acțiuni. Ele posedă o forță normativă, ce se asigură prin intermediul unor mecanisme speciale, cum ar fi presiunea opiniei publice, obiceiurile, tradițiile, blamul, dezaprobarea [5, p.19-20].

Dacă ținem seama de contribuțiile diferitelor perspective adoptate în vederea explicării valorilor morale putem spune că:

1. **Valorile morale** sunt valori personale, deoarece suportul lor este persoana umană și nu faptele ei. Cum menționa Aristotel, vorbim de curaj și avem în vedere omul curajos; vorbim de bun sau bine și ne referim la omul bun și la omul de bine, care trăiește într-un timp și loc istoric determinate. Opusul persoanelor este lucrul, care nu are valoare morală, ci economică.

2. Fiind personale, suporturile valorilor morale sunt și spirituale. Așa cum în cazul valorilor artistice nu litera tipărită sau pînza vopsită constituie opera de artă valoroasă, ci mesajele ei culturale, tot așa și valorile morale evocă semnificații spiritual-umane.

3. Valorile morale sunt scopuri fundamentale ale vieții oamenilor, în sensul disciplinării nevoilor biologice imediate (hrană, adăpost etc.) și al depășirii biologicului prin a te ridica de la scopuri materiale, imediate, la scopuri de lungă durată și spirituale.

4. Problema progresului valorilor morale, are mai multe variante de rezolvare: una afirmativă, alta negativă și numeroase altele intermediare.

Mulți filosofi contemporani consideră că se poate vorbi de un progres moral al omului de astăzi față de oamenii epocilor trecute. Astfel, se poate constata, de exemplu, o creștere a capacității de stăpânire de sine, pe de o parte, și a atenției față de suferințele semenilor de pe diferite meridiane ale Globului, pe de altă parte.

Problema mai prezintă un aspect: progresul moral la nivel individual diferă de progresul moral la nivelul mai general - progresul moral al umanității. Atît într-un caz, cît și în celălalt, progresul moral nu se prezintă omogen, continuu ascendent, lipsit de manifestări spontane și neprevăzute, de excepții atît în sens pozitiv, cît și negativ.

Negarea progresului moral vine din partea acelor care vor să justifice agresiunea, forța, in justiția din relațiile dintre oameni, sau a acelor care nu văd nici o mare diferență între om și animal. Omul moral este omul care are anumite convingeri privind posibilitatea ca el să evolueze în sens pozitiv, în așa fel încît, vechile valori să fie cizelate, rafinate și îmbogățite spiritual. În această eră a globalizării comunicării prin intermediul noilor mijloace tehnice create în secolul XX (RTV, telefonul celular, Internetul ș.a) și dezvoltate în secolul XXI, vechile valori morale împletite cu cele noi se răspîndesc tot mai rapid în lume.

Valorile morale au un rol deosebit atît în formarea caracterului și a stilului distinctiv al oamenilor unii față de alții, cît și în coagularea și solidarizarea lor în adoptarea unor proiecte comune care le canalizează viața. Deși persoana are libertatea de a-și schimba comunitatea, devenind chiar apatrid, existența lui este foarte amenințată atunci cînd se rupe de orice fel de grup exterior. Prin urmare, nu putem avea o imagine a principalelor valori morale dacă nu deținem datele principale despre societatea în care ele sunt cultivate după anumite reguli și obișnuințe.

Atît practic, în cadrul reacțiilor directe, cît și teoretic, în felul de reprezentare (înțelegere, cunoaștere) și adoptare a valorilor, oamenii oscilează, ezită, imită, rîvnesc și își dispută în general valori, în particular își doresc să fie "buni" (un termen cu foarte multe înțelesuri), fără ca să reușească vreodată pe deplin să satisfacă standardele, ori să fie satisfăcuți cu ceea ce și cum au produs, cu ceea ce și cum și-au însușit etc.

Valorile morale pe care le prezentăm în continuare le stipulăm prin judecățile valorice condiționate nu numai de demersul etic, ci și de cel pedagogic.

1. **Binele și Răul.** Bine denotă valoare și are o funcție foarte asemănătoare cu aceea a lui bun. Dar, rareori aceste cuvinte se pot înlocui unul cu celălalt fără ca înțelesul comunicării să nu se schimbe. Bine se corelează cu conceptele de

“lege“ și “regulă“. De aceea, bine are o sferă mai restrînsă decît bun. Bine înseamnă a corespunde într-un caz dat, pe cînd bun se folosește pentru a face o recomandare. *Exemplu:* X a avut bune intenții, dar ceea ce a făcut el nu a fost bine (din punct de vedere profesional, legal etc. Adică din punctul de vedere al unor norme stabilite. În felul acesta se vede legătura dintre valoare și normă) [5. p.9]. Binele nu se poate înțelege însă decît prin raportarea sa la rău. Dintre filosofii antici, Democrit a surprins acest lucru:” de unde vine tot binele de acolo poate să ne vină și relele (...) Din bine pentru oameni pot să se nască rele, atunci cînd omul nu știe cum să-l conducă.”[3] În creștinismul timpuriu (secolele IV-V) Vasile cel Mare și Ioan Hrisostom considerau că răul este o absență a binelui; el nu are o substanță proprie, ci apare ca o mutilare a sufletului omenesc. Pentru a defini și înțelege Binele și Răul, conștiința și cunoașterea morală trebuie să atingă un anumit grad de evoluție și de maturizare, prin socializare, instrucție și educare continuă, inclusiv autoeducarea educatorilor.

Atunci cînd omul înțelege sensul moral al existenței sale, înțelege că binele moral nu se poate afirma decît prin lupta cu răul moral, care poate lua o mare diversitate de forme de disimulare și deghizare. De aceea, simțul natural al binelui, cu care se spune că oamenii se nasc, trebuie sprijinit prin cunoștințe și deprinderi asigurate de un învățămînt corespunzător, respectiv, de o educație morală capabilă să facă față agresiunilor de tip nou, și anume cele produse de puternicele mijloace multimedia, care au influențe de multe ori negative atît asupra tinerilor, cît și a oamenilor mai în vîrstă. A vorbi despre Bine și Rău astăzi, înseamnă a ține seama de realitățile social-politice ale unei lumi fluide, care își găsește cu greu echilibrul și pacea. Dar nu numai dreptatea distributivă transnațională este o problemă etică, politică și juridică nouă, discutabilă din multe puncte de vedere [7], ci și dreptatea în cadrele aceluiași stat-națiune.

2. Dreptatea și echitatea. Termenul *dreptate* provine din latinescul *directus*, în linie dreaptă, adică în acord cu normele morale, și atunci avem dreptate morală, sau cu normele juridice, și atunci vizăm dreptatea legală. Termenul *echitate* are la bază echilibrul caracteristic omului echitabil. În general, dreptatea “este cinstită nu ca un bine, ci din pricina slăbiciunii de a făptui nedreptăți.

Noul principiu al dreptății nu invită să se tolereze nedreptatea, ci cere ca ea să fie judecată și sancționată în așa fel, încît să conducă atît la reparații spirituale și materiale, cît și la perfecționarea conștiinței oamenilor pentru a avansa pe drumul unei vieți spirituale tot mai depline. Considerînd că indivizii au drepturi și că există lucruri pe care nici o persoană sau un grup nu le pot face împotriva lor, Nozick a formulat teoria dreptății [apud 6] ca îndreptățire. Potrivit acestei teorii, există niște drepturi absolute care, dacă sunt încălcate, apar nedreptățile.

Astfel de drepturi ar fi: dobândirea posesiunilor prin transfer drept sau prin metode care nu dezavantajează pe nimeni. Interesant este faptul că autorul citat nu exclude posibilitatea ca nedreptatea să rezulte din tranzacții individuale drepte, ceea ce necesită explicații suplimentare omise de autor.

3. Datoria și obligația morală. Datoria și obligația morală sunt valori morale imperative deoarece, exprimă necesitatea conturată de valorile fundamentale ale Binelui și Răului, sub forma lui trebuie sau nu trebuie. Persoanele sau grupurile umane au *datorii și obligații* pentru că ele au anumite *drepturi* unii față de alții. Într-o exprimare accesibilă, dreptul arată ceea ce se poate pretinde de la altcineva, pe când datoria indică ceea ce poate pretinde altcineva de la noi. Orice om are, simultan, drepturi și obligații, deoarece el se află destul de frecvent în dubla postură, de a cere ceva de la altcineva și de a da ceva altcuiva.

Deși sunt laturile opuse ale aceleiași ființe umane, *drepturile și datoriile* nu se definesc prin atribute complementare. Astfel, despre *drept* se spune că, întrucât toate ființele omenești sunt raționale, există un drept moral natural valabil pentru întreaga omenire [4]. În general, fiecă este moral, fie că este juridic dreptul se opune forței și violenței oamenilor care, în multe privințe, întrece violența multor specii de animale de pe glob. Astfel, conceptul de datorie este elucidat cu ajutorul altor noțiuni. Noțiunile de *absolut* și *relativ* s-au forjat cele două tipuri de imperative: categorice, care exprimă ceva ce nu mai suportă alte condiționări, adică ceva de genul “este interzis să furi!” [1, Ieșire 20.15, p.90]; imperative ipotetice, care exprimă o dependență între condiție și consecință, guvernată de principiul rațiunii suficiente, ca în exemplul “dacă ești bolnav, atunci trebuie să mergi la medic, apoi să faci tratament!”

Datoriile mai pot fi: stricte, pentru dreptatea simplă, și largi, când implică și manifestarea carității, a generozității și filantropiei pe care o recomandă mai ales religia.

Dacă ne întrebăm care pot fi sursele datoriilor, atunci ne vom referi la conștiința individuală, care stă la baza obligației morale propriu-zise, numită vocea conștiinței, precum și la prezența în noi a unei conștiințe sociale sau colective. Așa se constată și manifestarea conflictelor datoriilor.

La determinarea specificului categoriei „datorie” este important a îndeplini normele prescrise de ea în mod constructiv, a manifesta un interes profund și inițiativă pentru realizarea cât mai efectivă a angajamentelor luate. Un alt semn distinctiv, la fel de important pentru exprimarea particularităților categoriei „datorie”, constă în faptul că la analiza ei predomină, de regulă, rațiunea, obiectivitatea și chibzuința. Cerința morală poate fi conștientizată de individ ca o „datorie severă”, dar ea poate fi înaintată sub forma unei recomandări sau poate

fi exprimată ca o așteptare. Legislația se bazează pe constrângerea externă, iar sancțiunile morale poartă un caracter ideal, ele se referă la om ca un subiect conștient și liber. Conștiința datoriei morale este cel puțin conceperea inacceptabilității a ceva în sine, a situației în care trebuie depășit ceva în sine și, a voinței de a te împotrivi ție însuși ceea ce implică o autosupunere. Este incorectă conceperea datoriei ca o formă a controlului social asupra comportamentului individual, deoarece în datorie este reflectat un anumit mecanism de interacțiune între oameni. În stadiile morale mai evolute, când omul tinde să devină erou sau sfânt, nu obligația, ci emoția supraintelectuală și iubirea îl orientează pe drumul binelui.”Acolo unde logica spune că o anumite cale va fi cea mai scurtă, intervine experiența și află că în acea direcție nici măcar nu există vreo cale. Adevărul este că, spre a atinge iubirea, trebuie să trecem prin eroism. De altfel, eroismul nu poate fi propovăduit; el nu trebuie decât să se arate, iar simpla lui prezență, va fi suficientă spre a-i uni pe ceilalți oameni în mișcare.” [2, p.64]

4. **Sinceritatea și minciuna.** Valorile sinceritate și minciună se manifestă mai mult în procesele de comunicare umană, reprezentate prin schema relațiilor dintre emițători și receptori. Deoarece comunicarea poate transmite cunoștințe, sentimente și valori adevărate (autentice) sau false (eronate, neautentice), sinceritatea și minciuna sunt un fel de metavalori, pentru că sunt valori morale care se raportează la valorile preponderent epistemice de adevăr și fals.

Prin uz și abuz de utilizări cotidiene sau științifice și filosofice, noțiunea de adevăr s-a banalizat în așa măsură încât pentru foarte mulți oameni ea pare evidentă și de la sine înțeleasă.

Se spune că minciuna este opusul adevărului moral, această poziție se manifestă și ca intercondiționare, care l-a determinat pe Esop (sec.VII-începutul sec.VI î.H) să susțină în fabulele sale că, dacă nu ar fi minciuna, atunci nu ar fi nici adevărul.

Minciuna interacționează cu sinceritatea, dar sinceritatea nu ține numai de imperativul de a spune mereu adevărul și numai adevărul. Așa cum au arătat moralistii secolului al XVII-lea, sinceritatea înseamnă și a-ți deschide inima și spiritul față de cei din jur, a nu fi prea rezervat și, mai ales, a nu te preface cu dibăcie pentru a câștiga încrederea altora.

Problema prevederii evoluțiilor valorilor morale este strâns legată de întrebarea “cum ar trebui să trăiesc?”, deoarece *trebuie* implică și un *poate să fie*, la un timp viitor. Nu se poate discuta viitorul moral al omului, fără a nu ține seama de variatele înfățișări ale moralei prezente și trecute din evoluția socială.

Deaceea, în concluzie, putem afirma că mai întâi trebuie schimbate orientările axiologico-morale, în așa fel, încât nu sexul, drogurile sau mamele necăsătorite să fie cele mai importante probleme morale actuale, ci drepturile omului, războiul și comerțul cu armament, sărăcia din lumea a treia, inegalitățile și nedreptățile de pretutindeni.

Prognoza valorilor morale rămîne o problemă deschisă, ca orice prognoză privind evoluția pe termen mai lung a omului. Pentru noi, nu numai viitorul, dar și trecutul recent al valorilor morale trebuie modificat. Iar pentru a realiza cele propuse, este nevoie de interiorizat valori autentice (și nu superficiale), care va avea o busola morală ce-l va ghida întotdeauna prin oferirea unui model concret – pedagogul, părintele, etc!

Reperere morale astăzi sunt din ce în ce mai puțin vizibile, instituțiile de învățămînt au mai puțină credibilitate, și chiar și valorile morale insuflate de școală pălesc în fața valorilor reale cu care cei mici se confruntă și cu modelele promovate în societate.

Valorile morale nu sunt doar un set de reguli exterioare ce trebuie respectate – trebuie să fie un set de principii interioare, convingeri asupra a ceea ce are valoare, a ceea ce este bine sau nu. Fără a fi interne, regulile nu au cu adevărat forță. Pentru a fi dezvoltate sau formate un rol important îl are universitatea atunci cînd pregătește fie cadre didactice, fie alte tipuri de specialiști care sunt și părinți, pedagogi, avînd și rolul de a fi model, de a promova valorile morale.

Bibliografie:

1. Biblia sau Sfînta Scriptură, București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR. 1990,
2. Bergson H., Cele două surse ale moralei și ale religiei. Iași: Institutul European. Traducere din limba franceză de M. Mororașu.
3. Filosofia greacă pînă la Platon, vol.II, București: Editura științifică și enciclopedică, 1984.
4. Kant Im., Tratat de pedagogie, Traducere de T.Brăileanu, București: Editura Paideia, 2002.
5. Lungu V., Etica profesională. Suport de curs. Chișinău: CEP USM 2011.
6. Miroiu A., Teorii ale dreptății. București: Editura Alternative, 1996.
7. O'Neil O., Dreptatea transnațională, în Filosofia morală britanică, București: Editura Alternative, 1998, pp.297-340.